

Verbind je met wat het kind beweegt

Observeren kern van opvoeden

Sylvie Rayna is een Franse onderzoekster van jonge kinderen in de crèche. Ze vertelt mij tijdens een interview over een sleutelervaring die zij zo'n 40 jaar geleden opdeed. Ze deed destijds onderzoek naar het handelend denken van baby's: hun 'logica-in-actie' (Sinclair et al., 1989). De pedagogisch medewerkers vonden dat interessant en kwamen met een verzoek. Konden de onderzoekers Vicky (2 jaar) filmen? Vicky had lang in het ziekenhuis gelegen en de pedagogisch medewerkers maakten zich zorgen over haar ontwikkeling.

Elly Singer

(www.speelsleren.nl) is kinderpsycholoog, pedagoog, senior onderzoeker en netwerklid van HJK

Net als de andere kinderen in het onderzoek kreeg Vicky verschillende materialen aangeboden: stokjes, buizen, kubussen en balletjes klei van verschillende groottes. De onderzoekers filmden, zoals gevraagd, wat Vicky met de materialen deed. Wat ze zagen was verbazingwekkend. Rayna vertelt dat Vicky minutenlang niets lijkt te doen. Ze raakt geen voorwerp aan en kijkt alleen maar naar de materialen. De pedagogisch medewerkers zagen tijdens het observeren al dat hun angstige vermoedens bevestigd werden.

Werkelijkheid ordenen

Maar dan opeens ... Vicky pakt doelgericht uit de materialen alle kubussen en alle balletjes klei. Ze zet de kubussen in een rij naast elkaar en doet in iedere kubus een balletje. Nadat ze dit heeft gedaan, stopt ze. Vicky was destijds precies 2 jaar oud, en ze deed precies wat Piaget beschrijft over hoe kinderen van die leeftijd de werkelijkheid ordenen. Al die minuten deed Vicky niets zichtbaars. Daardoor ontstond de indruk dat er niets interessants gebeurde. Maar Vicky dacht abstract. Ze deed de handelingen in haar hoofd, in plaats van handelend uitproberen, iets wat heel uitzonderlijk is voor een kind van haar leeftijd. Deze ervaring was een 'eyeopener' voor de pedagogische staf. Als er geen video van haar was gemaakt, hadden ze haar zwaar onderschat. Ze leerden om 'logica' en 'wiskunde' te zien in de manier waarop baby's en peuters voorwerpen ordenen. Bovendien leerden ze hoe belangrijk het is om kinderen de tijd te geven. Als ze eerder hadden ingegrepen bij Vicky, dan hadden ze haar gestoord en het haar onmogelijk gemaakt om na te denken. Deze

ervaring met Vicky en andere kinderen in het onderzoek hebben ertoe geleid dat onderzoekers steeds meer zijn gaan samenwerken met pedagogisch medewerkers. Door samen te praten over observaties – door elkaar vragen te stellen als 'Wat zie jij?' en 'Wat zie ik?' – werden zowel de wetenschappelijke als professionele inzichten in het leren van jonge kinderen verdiept en verrijkt.

Verwonderen en leren kijken

Het interview met Rayna deed ik in het kader van een historisch onderzoek naar dertig pedagogische pioniers die een stempel hebben gedrukt op de ontwikkeling van de jonge kinderopvoeding in Europa, Australië, Nieuw-Zeeland en de Verenigde Staten (Singer & Wong, 2015). Ik heb Rayna geïnterviewd, omdat ze gestudeerd heeft bij Piaget en een van de grondleggers is van de Franse 'interactieve pedagogiek'. Ze heeft nauw samengewerkt met onderzoekers van Reggio Emilia en Pistoia in Noord-Italië. Uit onze interviews blijkt dat veel mensen die onderzoek hebben gedaan naar jonge kinderen situaties kunnen beschrijven waarin hun ogen opengingen en waarbij ze getroffen werden door het eigene van heel jonge kinderen. Namelijk door hun enorme leervermogen, intelligentie, optimisme, creativiteit en positieve en welwillende houding tegenover andere kinderen en opvoeders. Deze ervaringen van 'geraakt worden' hebben ze gemeen met grote pedagogen en ontwikkelingspsychologen als Pestalozzi, Fröbel, Montessori, Malaguzzi en Vygotsky (David, Gooch & Powell, 2016). Malaguzzi (1920-1994), inspirator van de pedagogiek die is ontwikkeld in het Italiaanse stadje Reggio Emilia, laat ons zijn fascinatie voor jonge kinderen meebelevan door hen in hun kracht en creativiteit te beschrijven. Hij heeft het over '100 talen van kinderen'. Deze talen verstaan, is niet voorbehouden aan wetenschappers. Ouders, pedagogisch medewerkers en

Veel pedagogen dachten tot in de jaren 80 dat baby's alleen rust, reinheid, regelmaat en liefde van hun moeder nodig hadden

Grijp niet direct in bij het spel als een kind niet direct het gewenste gedrag vertoont, maar geef het kind de ruimte om zelf te ontdekken

leerkrachten kunnen zich evenzeer verbinden met wat hun kind en kinderen beweegt. Evenals Rayna pleit hij voor samenwerking van ouders, professionals en wetenschappers om niet vast te roesten in 'eigen gelijk' en de openheid naar het kind niet te verliezen.

Calculerend observeren

Ik vroeg tijdens het interview aan Rayna: 'Hoe komt het dat de pedagogisch medewerkers niet eerder het logisch denken van baby's hebben waargenomen?' Volgens Rayna was dat omdat de Franse crèches in die tijd uitsluitend waren gericht op hygiëne en verzorging. De pedagogisch medewerkers waren bezig met regelen, schoonmaken en organiseren. Daardoor zagen ze dingen als 'een poepluier', 'tijd voor een fles' en 'tijd om te gaan slapen', maar wat de kinderen bezighield zagen ze niet. Bovendien dachten veel psychologen tot in de jaren 80 dat baby's alleen rust, reinheid en regelmaat nodig hadden, evenals

liefde van hun moeder. Toen baby's en peuters naar crèches gingen, bleken die aannames niet te kloppen. De pedagogisch medewerkers zagen dus dingen waarvan de deskundigen zeiden dat die niet konden bestaan. Dan moet je behoorlijk eigenwijs zijn om vast te houden aan wat je ziet. Dus leerden veel pedagogisch medewerkers af om te kijken hoe jonge kinderen communiceren en spelenderwijs nadenken. Deze ervaring van Rayna komt overeen met mijn ervaringen als onderzoeker in de kinderopvang. Wij moesten als onderzoekers ook op een andere manier leren kijken om te zien hoe baby's communiceren en samenspelen. Zolang je uitgaat van hoe kleuters samenspelen, hoor je alleen een soort oerwoudgeluiden en zie je alleen gegraai naar elkaars speelgoed. We leerden om imitatiespelletjes te herkennen. Bijvoorbeeld door achter elkaar aan te rennen in de ruimte. Of door ritmisch met de voeten tegen de bank te trappen, hetgeen door andere peuters wordt overgenomen, zodat een

>>

Als een jong kind niet gelijk iets zichtbaars doet, kan de leerling de handelingen in het hoofd doen in plaats van handelend uitproberen

'drumconcert' ontstaat. We leerden hoe 2- en 3-jarigen elkaar helpen. Bijvoorbeeld door hun beer te geven aan een huilend kind of de leidster te roepen als een ander kind hulp nodig heeft.

Spelbetrokkenheid

De ervaringen van Rayna komen ook overeen met de ervaringen die we opdeden tijdens het *Praktijkonderzoek naar Spelbetrokkenheid* (www.speelsleren.nl). In dat onderzoek gingen de pedagogisch medewerkers een kwartier tot een half uur bij een groepje kinderen zitten in een speel- of activiteitenhoek en deden verder helemaal niets. Ze keken alleen maar (Singer & Tajik, 2014; Singer, Tajik & Otto, 2015). Deze pedagogisch medewerkers observeerden de reacties van de kinderen. Ze ontdekten dat de spelbetrokkenheid van de kinderen veel hoger was dan voordien. Kinderen die anders een heel korte concentratieboog hadden, waren opeens 20 minuten in hun spel verdiept. Bovendien zagen ze dingen in het spel van de kinderen die hen nooit eerder waren opgevallen. Bijvoorbeeld een 1-jarige die uit zijn beker probeerde te drinken. De beker van deze jongen stond voor hem op tafel. Hij deed zijn hoofd naar beneden met zijn lippen aan de rand van de beker. Dan keek hij met een verbaasd gezicht op, vijfmaal achtereen. Ineens pakte hij de beker op en draaide die boven zijn hoofd om, zodat het water over hem heen stroomde. Blijkbaar had die jongen verwacht dat uit de staande beker het

water spontaan omhoog zou stromen als hij zijn lippen aan de beker zette. En toen opeens ontdekte hij de zwaartekracht: omkeren die beker! De leidster vertelde dat ze voorheen dit gedrag had afgekeurd: geen beker omkeren en niet met water knoeien aan tafel. Maar nu snapte ze dat zij hem dan had gestoord in zijn ontdekking. En door haar boze reactie was zijn denken dan enige tijd helemaal gestopt. 'Het bij de kinderen zitten, waren de gouden momenten van de dag', vertelde ze. En: 'Hiervoor doe ik het, echt contact met de kinderen.'

Observeren en aanvoelen

Ook voor het actief verrijken van spel, is observeren en aanvoelen wat kinderen beweegt cruciaal. Als opvoeders een kind niet snappen, kunnen ze dat vragen, zoals in het volgende voorbeeld van Athey (1990). Jack (ruim 4 jaar) liet zijn speelgoedbeesten een schuur in 'wandelen', terwijl hij zei: 'Het is koud buiten.' Daarna tekende hij een soort rechthoek en zei: 'Het is een doos chocolade.' En hij tekende een omheining om de rechthoek en zei: 'Dit is een grote, grote zak, het is een zware zak.' De stagiair die bij hem zat vroeg: 'Wat maakt het zwaar?' Jack reageerde resoluut: 'Want het heeft al die dingen erin.' Duidelijk! Toen kon de stagiair verder met hem praten over 'die zware zak'. In ons praktijkonderzoek vroegen we aan de pedagogisch medewerkers: 'Waarom doen jullie dat niet dagelijks, een langere tijd rustig bij de kinderen zitten?' Evenals Rayna hoorden we over het druk zijn met geregeld en alles wat moet gebeuren. In ons onderzoek naar de pedagogische pioniers uitten meerdere pedagogen uit verschillende landen hun zorgen over de toenemende druk op pedagogisch medewerkers en kleuterleerkrachten om 'resultaatgericht' te werken, op efficiëntie en op het meten van impact. In veel landen is de druk voelbaar om jongere kinderen voor te bereiden op het schoolse leren op de basisschool, en dat gaat ten koste van het spelend leren. Er is een druk van bovenaf, zonder het besef dat jonge kinderen op een heel eigen manier leren. Managers in de kinderopvang en het onderwijs verliezen zich in 'calculerend denken'. Soms uit financiële noodzaak, soms uit de overtuiging 'meten is weten'. Alles moet worden vastgelegd met behulp van schalen en meetinstrumenten: is er een achterstand? Wordt die bij een bepaalde aanpak ingelopen? Hoeveel kinderen kunnen er in een groep zonder dat de kwaliteit achteruitgaat? Dit meten levert wellicht voor beleidsmakers de gegevens op die ze nodig hebben. Maar op pedagogen die met de kinderen werken heeft dit een negatieve invloed. De kinderen worden gezien door de bril van de meetlat met eurotekens in de ogen.

Samen observeren

Wat te doen? Pedagogisch medewerkers en leerkrachten die werken met jonge kinderen moeten

staan voor hun eigen professionaliteit. Hun manier van observeren is anders dan het observeren van wetenschappers die onderzoek doen om effecten en kwaliteit te meten onder grotere groepen kinderen (Singer & De Haan, 2013). Pedagogen in de praktijk zijn er voor het kleine groepje kinderen waarmee ze werken. We weten allemaal dat deze kinderen in de eerste plaats veiligheid en vertrouwen nodig hebben; daarom hebben ze pedagogen nodig die openstaan voor en zich verbinden met wat hen bezighoudt. Pedagogen die enthousiast zijn over hun werk zijn mensen die permanent leren. Want ieder kind is anders en kinderen veranderen voortdurend. Er valt veel te leren. Niet alleen over kinderen, maar ook over levensvragen die wij volwassenen delen met jonge kinderen. Alle mensen, kinderen en volwassenen, zijn bezig met de wereld proberen te begrijpen, orde te brengen in de chaos, op te komen voor wat van waarde is en te communiceren over wat ons raakt. Er zijn veel manieren van observeren die onze ogen openen voor wat de kinderen beweegt. In ons onderzoek naar pioniers in de jonge kinderpedagogiek kwamen we veel manieren tegen. Samen praten over een video met ouders kan onze ogen openen, want ouders zien (vanuit hun intense betrokkenheid) bijzonderheden die de opvoeder in de groep

zijn ontgaan. Anderen noemen wetenschappers die hen anders hebben leren kijken. Voor Rayna was dat Piaget. De manier waarop Piaget zijn eigen kinderen observeerde, nadacht en daarover schreef, maakte diepe indruk op haar. Piaget wilde ontdekken hoe kinderen leren, hoe kinderen de wereld gaan begrijpen. Hij stond zeer open voor nieuwe observaties van studenten en collega's om samen verder te leren. Volgens Rayna had Piaget het vreselijk gevonden als hij had geweten hoe zijn theorie nu wordt gebruikt om te meten in welke ontwikkelingsfase een kind zit. Anderen noemen Bowlby als inspirator, die hen bijvoorbeeld heeft laten zien hoe gehechtheidsgedrag eruitziet. Of ze noemen Stern en Travarthen, die door minutieuze analyse van interacties tussen baby's en ouders de 'muziek- en danskwaliteiten' daarin hebben blootgelegd. Bruner, Malaguzzi en Vygotsky worden ook genoemd. Altijd gaat het om het samen observeren met collega's, begeleiders of wetenschappers in het team. We hebben anderen nodig om ons bewust te worden van de bril waardoor we kijken en van wat we wellicht missen. Observeren gaat over verwonderen, openstaan, je laten raken en begrijpen wat kinderen beweegt. En het gaat over plezier om mét kinderen de wereld te ontdekken. ☀

Laat jonge kinderen met plezier de wereld ontdekken

Literatuur

- Athey, C. (1990). *Extending thought in young children. A parent-teacher partnership*. Londen: Paul Chapman Publishing.
- David, T., Gooch, K., & Powell, S. (2016). *The Routledge International Handbook of Philosophies and Theories of Early Childhood Education and Care*. Londen en New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Sinclair, H., Stambak, M., Lézine, I., Rayna, S., & Verba, M. (1989). *Infants and objects. The creativity of cognitive development*. New York: Academic Press.
- Singer, E., & Haan, D. de (2013). *Speels, liefdevol en vakkundig. Theorie over ontwikkeling, opvoeding en educatie van jonge kinderen*. Amsterdam: SWP.
- Singer, E., & Tajik, M. (2014). Verhogen van de spelbetrokkenheid. De invloed van je eigen gedrag. *HJK*, 42 (3), 4-7.
- Singer, E., Tajik, M., & Otto, J. (2015). Balans in nemen en geven van initiatief. Nabij zijn en meespelen. *HJK*, 42 (10), 28-31.
- Singer, E., & Wong, S. (2015). *Chronicling the development of early childhood education and care since the 1970s - pedagogies and practices: An oral history project*. Sydney: Charles Sturt University Australia.